

Fecr Yayınları: 783

**MODERN YÖNELİŞLERİN
TEFSİR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

-Oryantalizm, Kur'âniyyûn ve Tarihsellik
Üzerine Bir Çalışma-

Sema Nur TAŞCI

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Aralık 2023

ISBN: 978-625-6602-37-3

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

MODERN YÖNELİŞLERİN TEFSİR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

-Oryantalizm, Kur'âniyyûn ve Tarihsellik
Üzerine Bir Çalışma-

Sema Nur TAŞCI

Ankara 2023

Sema Nur TAŞCI

1995 Samsun doğumlu. 2019 yılında Tokat GaziosmanpaŐa Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. “Modern Yönelişlerin Tefsir Üzerindeki Etkileri” başlıklı tezi ile 2023 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı.

Dünyadaki tüm mazlumlara...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNİZM.....	19
1.1. KAVRAM OLARAK MODERNİZM.....	19
1.2. MODERNLEŞME SÜRECİ.....	21
1.3. MODERNİZMİN İSLÂM DÜNYASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ...24	

İKİNCİ BÖLÜM

MODERNİZMİN TEFSİR ÇALIŞMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....29	
Giriş	29
2.1. ORYANTALİZM.....	38
2.2.1. Oryantalizmin Tanımı	39
2.2.2. Ana Hatlarıyla Oryantalizmin Tarihi Alt Yapısı	41
2.2.2.1. Sir William Muir (ö. 1905).....	47
2.2.2.2. Richard Bell (ö. 1947).....	51
2.2.2.3. William Montgomery Watt (ö. 2006).....	57
2.2. KUR'ÂNÎYYÛN AKIMI	67
2.2.1. Kur'âniyyun Akımının Tarihçesi.....	68
2.2.2. Kur'âniyyun Akımının Önemli Temsilcileri.....	71
2.2.2.1. Seyyid Ahmed Han (ö. 1898).....	71
2.2.2.2. Abdullah Çekrâlevî (ö. 1914).....	74
2.2.2.3. Ahmedüddîn Amritsarî (ö. 1936).....	75
2.2.2.4. Gulâm Ahmed Pervîz (ö. 1985).....	75
2.2.3. Kur'âniyyûn'un Kur'ân'ı Anlama İlkeleri	76
2.3.3.1. Kur'ân'da Hiçbir Şeyin Eksik Bırakılmaması	77

2.3.3.2. Hükümün Yalnızca Allah'a Ait Olması.....	81
2.3.3.3. Allah'ın Dinini Tamamlaması.....	83
2.3.3.4. Reye Karşı Tutum ve Tevilcilik	86
2.3. TARİHSELÇİLİK DÜŞÜNCESİ.....	89
2.4.1. Hermeneutik.....	90
2.4.2. Tarihsellik.....	93
2.4.3. Tarihselcilik	96
2.4.4. Evrensellik.....	98
2.4.5. Tarihselcilik ve Düşüncesinin Tarihi Arka Planı ve Önemli Temsilcileri.....	100
2.4.5.1. Fazlur Rahman (ö. 1988).....	104
2.4.5.2. Muhammed Arkoun (ö. 2010).....	111
2.4.5.3. Roger Garaudy (ö. 2012)	116
2.4.6. Kur'ân'ın Anlaşılmasında Nüzul Sebeplerinin Önemi ..	126
2.4.7. Kur'ân'ı Anlama ve Yorumlamada Tarihselci Okumanın İmkân ve Sınırları.....	133
SONUÇ ve ÖNERİLER	145
KAYNAKÇA.....	151

ÖN SÖZ

Hidayet yollarını bizlere gösterip, bizleri İslâmiyet ile şereflendiren Allah'a hamdolsun. Sonsuz salât ve selam en güzel rehberimiz Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.v.) olsun!

Kur'ân-ı Kerim her devirde anlaşılacak ve insan hayatında uygulanmak için indirilmiş bir kitaptır. Bu sebeple indirildiği günden bugüne kadar insanlar tarafından anlaşılacak istenmiştir. Hz. Peygamber, gerekli gördüğünde ayetleri ashabına açıklamış ve tebyin görevini yerine getirmiştir. Böylelikle dini ilimlerde Hz. Peygamber'den sonra da devam eden yerleşmiş bir gelenek oluşmuştur. Yapılan tefsir faaliyetleri bu disipline göre yapılmış, bu gelenek uzun yıllar devam etmiştir.

Değişken ve aktif bir yapıya sahip olan hayatın kendisinde, değişim ve dönüşüm kaçınılmazdır. İnsanlık tarihinde sanayinin gelişmesi köklü bir değişimi meydana getirmiş ve yeni bir süreç girilmiştir. Çok yönlü olarak küresel çapta toplumsal yapıyı değiştiren modernizm olgusu, İslâm dünyasının tüm alanlarında etkili olduğu gibi dini değerlerinde de etkisini fazlasıyla göstermiştir. Sosyal hayattan bağımsız bir şekilde düşünmenin imkânsız olduğu tefsir ilminin de bu dalgalanmadan etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. İslâmiyet'in ilk dönemlerine ait olan gerek kaynaklar gerekse çalışmalar Müslümanlar için hem kaynak değeri hem de duygusal bakımdan oldukça önemli olmuştur. Bu sebeple modernizm gerçeği ile yüzleşen Müslümanlar bir taraftan geleneği korumak isterken diğer taraftan modernizmin ge-

tirdiği yeniliklere ayak uydurmaya çalışmışlar ve içinde buldukları krizden çıkmak için çıkış yolları aramışlardır. Yaşanan bu krizler neticesinde Kur'ân'a ve kaynaklara geri dönülmesi gerektiği dile getirilmiş, Müslümanların yaşadıkları problemlerin ancak bu yolla çözüme kavuşturulabileceği öne sürülmüştür. Yaşanılan bu fikri cereyanlar birçok bölgede baş göstermiş ve meseleler çeşitli perspektiflerde tartışılmıştır.

Çalışma, Müslümanların modernizm ile birlikte günümüzde de yaşamaya devam ettiği sorunlarla ilgili yapılan, özellikle günümüzde çokça tartışılan yorum çabalarını içermektedir. Araştırmamıza konu olan şahısların ileri sürdükleri iddialarının kendi zihin dünyalarında ne kadar tutarlı olduklarını irdelemekle kendimizi sorumlu hissederek, bu düşüncelerin genelde İslâm dünyası özelde ise tefsir ilminde nasıl konumlandırılacağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Şahısların yaptığı yorumlar dinin bizzat kendisi değildir gerçeğinden yola çıkılmış, hiç kimsenin inancına not vermeksizin yapılan yorumların doğruluklarını ve tenkitlerini vurgulamaktan kaçınılmamıştır.

Bu çalışmanın tamamlanmasında her zaman bana güven duyup, anlayış gösteren, yardımlarını ve ilmi birikimlerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Faysal ARPAGUŞ'A, her zaman ve her koşulda yanımda olan sevgili anneme ve babama, ilmi birikiminden her zaman yararlandığım sevgili dayım Abdullah TEPE'YE ve yanımda daima varlığını hissettiren değerli dostum Derya ÖKSÜZOĞLU'NA en derin vefa duygularıyla teşekkür ediyorum. Yapılan bu araştırmaların başka çalışmalara da vesile olmasını, ufakta olsa İslâm ümmetine faydalı olmasını Cenâb-ı Hak'tan niyâz ediyorum.

KISALTMALAR

Age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşeri Başkanlığı
Hız.	: Hazret
Md.	: Madde
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
ö.	: Ölüm
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahualeyhivesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc .	: Tercüme eden
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve dięerleri

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Sınırlılıkları

Elde edilen veriler sonucunda Batı'da ortaya çıkan ve gelişme gösteren modernizm olgusunun insanların dini ve dünyevi hayatlarında etkilerinin oldukça büyük olduğu görülmektedir. Tüm dünyayı etkileyen modernizm düşüncesinin merkezinde rasyonel akıl kavramı yer almıştır. Değişim ve yenilik ile karakterize olan modernizm düşüncesine göre insan ancak akıl perspektifinde ilerlerse gelişme gösterecektir.

Sanayi devrimine geçişle birlikte modernizm olgusu ile tanışan İslâm dünyası, gerek Batı'nın ilerlemesi gerekse Batı'nın İslâm dünyası üzerindeki çalışmalarıyla birlikte bunalıma girmiştir. İslâm dünyasının modern dünya karşısında yaşamış olduğu krizler Kur'ân'a ve ilk kaynaklara geri dönülmesi gerektiği düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Kur'ân ve Sünnetin anlaşılıp yorumlanması hususunda ortaya çıkmış olan birbirinden farklı iki kavram *Geleneksel İslâm* ve *Çağdaş İslâm* düşüncesi olarak ikiye ayrılmıştır. Bu iki kavram, bazı şahıs ve guruplara göre değişiklik göstermekte, *Geleneksel İslâm* tanımlaması, bir zaman dilimi içerisinde oluşan ve giderek gelenek haline dönüşen, Kur'ân ve Sünnetin anlaşılıp yorumlanmasını ifade ederken, *Çağdaş İslâm* ifadesi, kullanılan yöntem bakımından Geleneksel İslâm'dan farklı bir İslâm yorumu olarak tanımlanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle birisi 1400 yıldır var olan İslâm kültürünü ifade ederken, diğeri ortaya çıkan güncel meselelere yeni çözüm önerilerini ifade etmektedir.

Her iki yaklaşımın kendi içinde problemleri mevcuttur. Fakat gittikçe globalleşen bir dünyada sadece geleneksel İslâm yorumu ile gündend güne değişmekte olan bir toplumun bütün problemleri çözebileceğini söylemek büyük bir iddidir. Problemin kaynağı yapılan yorumların Kur'ân ile özdeşleştirilerek inanç haline getirilmesidir. Dini metin ve hükmün lafzı değişmese bile olgular ve farklı kültür ve ortam bağlamında verilen mesajlardan çıkarılan anlamlar değişiklik gösterecektir. Bu farklılıkları dinin yorumlanması hususunda bir çelişki olarak görmek yerine bu farklılıkları kabul edip, değişen ve gelişen toplum ile arasında bağlantı kurmak gerekmektedir. Bu sebeple araştırmamızın konusu, modernizmin getirmiş olduğu yeni fikirler ve yıllardır süregelen gelenek arasında sıkışan Müslümanların, bu değişimler karşısında nerede ve nasıl duracağını ele almak, söz konusu konulara yaklaşımların imkân ve sınırlarını ele almak olarak belirlenmiştir.

Modernizm kavramı ile toplumsal değişim bağlamında naslının yorumu üzerinde kapsamlı bir araştırma ve inceleme gerekmektedir. Fakat bu araştırma, tefsir sahasında gündeme gelen Oryantalizm, Kur'ânîyyûn, Tarihsellik düşünceleri ve öne çıkan temsilcileri ile sınırlandırılmıştır. Yapılan çalışmada konunun tarihi serüveni incelenmiştir. Geçmiş ve içinde yaşadığımız zaman dilimi karşılatırmalı olarak ele alınmıştır. Konular bütün ayrıntılarıyla ele alınmayıp her iki konuda değerlendirmelere açık belli başlı başlıklar ve temel paradigmlar ele alınmıştır.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Medeniyetlerin de insanlar gibi ömürleri vardır. Onlar da doğar, gelişir ve ölürler. Ancak bazı medeniyetler tekrar canlanmamak üzere tarih olurken, bazı medeniyetler de yeniden canlanmakta ve kendi varlıklarını devam ettirmektedirler. Vahye dayalı olan medeniyetler bu şekildedir.

Bir peygamber ile gelen mesaj, belirli bir süre sonra tahrif edilip, bazı sapmalar nedeniyle yozlaşmaktadır. İnsanlık

hak yoldan saptığında, Allah, yeni bir peygamber göndermiş ve böylece vahiy ile insanlık tekrar yenilenmiştir. Peygamberimiz Muhammed (s.a.v) son peygamberdir ve artık yeni bir peygamberin gelmesi mümkün değildir. Önceki peygamberlerin getirdikleri mesajlar tahrife uğramışken, Hz. Peygamber'e gelen Kur'ân-ı Kerim hiçbir tahrife uğramadan günümüze kadar korunarak gelmiştir. Müslümanlar da diğer ümmetlerin sorumlu tutulduğu her şeyden sorumlu tutulmuşlardır. Zamanla bazı yönlerdeki sapmalar Müslümanlarda da ortaya çıkmış, bu sebeple Kur'ân'da önceki ümmetlerin durumları Müslümanların ibret almaları için anlatılmaktadır.

Değişim gerçeği ile İslâm dünyasındaki çözüm arayışlarına işaret etmek gerekmektedir. Geleneği temsil eden muhafazakâr gelenekçiler, değişim ve yenilenmeyi Kur'ân'dan kopmak olarak değerlendirip, her türlü yenilenmeye de karşı çıkarken, bu modernizm gerçeği ile yüzleşenler, değişime ve yenilenmeye karşı yeni çözümler üretmeye çalışmış fakat bunu yaparken bazen Kur'ân yorumunda aşırı gitmişlerdir. Böylelikle İslâm dünyasının gelenek ve modernizm arasında sıkıştığını ve işin içinden çıkılmaz bir hal aldığını söylemek mümkündür.

O halde her yorum öncelikle ilim adamlarının kişisel özellikleri ve kişinin şahsına karşı yapılan ön yargılarla değil düşüncesinin dayandığı zemin açısından sorgulanmalı ve eleştirilmelidir. Öncelikle ortaya atılan görüşlerin, fikir sahibinin zihninde ne ölçüde tutarlı olup olmadığı incelenerek, İslâm dünyasının birer zenginliği olarak görülmelidir. Önerilere karşı olumlu ya da olumsuz hükümler vermek yerine, tutarlı ya da tutarsız şeklinde kanaatler belirtmek, fikrî kargaşanın fazlasıyla durulmasını sağlayacaktır. Üzerinde yoğun bir şekilde çalışma gerektiren bu konu üzerinde geniş çaplı çalışmalara pek rastlanılamamıştır. Yapılan çalışmalar genellikle makale formatında olup hacminden dolayı üzerinde detaylıca yoğunlaşlamamıştır. Çalışma bu alanda kaynak ihtiyacını gidermek ve modernizm

ve din arasında sıkışan Müslümanlara bir arayol önerisi sunmak amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel bir araştırma olduğundan, araştırma konusuyla ilgili daha önce yazılmış kitap, dergi, makale, sempozyum, ansiklopedi maddesi ve tez gibi bilimsel yayınlardaki veriler literatür tarama yöntemi ile toplanarak incelenmiştir. Elde edilen veriler ile ilgili notlar alınıp, bu notlar analiz ve senteze tabi tutulmuştur.

Modernizm kavramı, birçok kaynaktan okunmuş, okunan kaynaklarda modernizmin, İslâm dünyasına ve İslâmi disiplinlere önemli ölçüde etkilerinin olduğu saptanmıştır. İlgili konuya ilişkin M. Süheyl Ünâl'ın *Dinsel Bireycilik* isimli eseri, Sezgin Kızılcık *Postmodernizm Dedikleri* kitabından, Mehmet Özay'a ait *Sekülerleşme ve Din* isimli müstaki eserden, Hans Van Der Loo ve Williem Van Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları isimli çalışmalarından* faydalanılmıştır. Özellikle tefsir sahasında Kur'ân-ı Kerim'e yönelik birçok farklı yaklaşımın oluşmasına yol açan bu yaklaşımların imkân ve sınırlılıkları belirtilerek, bu çalışma ile cevap verilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sırasında öncelikle, modernizm daha sonra modernizmin etkisiyle ortaya çıkan yaklaşımlar ve bu yaklaşımların temsilcileri ve öne sürmüş oldukları deliller başlıklandırılmıştır. Sınırlandırılan bölümler ile ilgili kaynaklar detaylı bir şekilde okunmuştur.

Araştırmada klasik tefsir kaynaklarına ve güncel tefsir tartışmalarına ve araştırmalarına müracaat edilmiştir. Konunun güncel olması sebebiyle klasik kaynaklardan konu ile ilgili ayetlerin yorumları noktasında yararlanılmıştır. Araştırma ile ilgili öncelikle güncel kitaplar ve makaleler tercih edilmiş, klasik ve güncel bir araya getirilerek yorumlar yapılmaya gayret edilmiştir. Konu kesinlikle kişi endeksli çalışılmamış, mevcut yaklaşımla-

rın temel dayanak noktaları esas alınmıştır. Araştırma sırasında hadis, tarih, sosyoloji ve felsefe kitaplarından da yararlanılmıştır. Ayrıca alan içi hocaların konferanslarına katılarak, fikirler elde edilmiştir.

Araştırma giriş, birinci ve ikinci bölüm olmak üzere üç bölümde ele alınmıştır. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, sınırlılıkları, yöntem ve kaynaklarına yer verilmiştir. Modernizmin İslâm dünyasına etkilerini açıklamak için, birinci bölümde, modernizmin tanımı, tarihi alt yapısı ve İslâm dünyası üzerindeki etkileri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise modernizmin etkisiyle ortaya çıkmış olan Kur'ân'a yönelik yaklaşımlar temsilcileriyle birlikte ele alınarak, ileri sürdükleri fikirler doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonuç kısmında, elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmanın Kaynakları ve Literatürdeki Yeri

Bu çalışma genelde İslâm dünyası özelde ise tefsir ilminde tartıma konusu olan ve dini gündemde aktif olarak tartılan meseleleri konu edinmektedir. Diğertaraftan modernizmin Kendi dinleri ve modern dünyanın getirileri arasında sıkıyan Müslümanlara bir arayol önerisi sunulmutur. Modernizm ve din konusu aktif bir şekilde tartıma konusu olan modernizm ile ilgili çalışmaların fazlaca yapılmasına ihtiyaç vardır. Yapılan bu çalışmada Kur'ân'ın yorumlanması hususunda karşı karşıya kalınan problemlere uygun çözümler üretebilme imkanı elde edilmiştir.

Çağdaş dönemde Kur'ân-ı Kerim'e yönelik yaklaşımlar ise çeşitli makalelere, sempozyumlara ve kitaplara konu olmuştur. Muhammed Coşkun'un *Modern Dünyada Kur'an Yorumu* adlı eserinde, Fethi Ahmet Polat, *Çağdaş Dönemde Kur'an'a Yaklaşımlar* adlı çalışmasında söz konusu yaklaşımları tanıtarak irdeleyici bir şekilde ele almıştır. *Günümüz Tefsir Problemleri* isimli kitapta Muhsin Demirci, günümüzdeki tartışmalı konulara yer vermiştir. M. Hayri Kırbasoğlu, *Müslüman Kalarak Yenilenmek* adlı

kitabında günümüz meselelerine müslümanca cevap vermenin yöntemlerini ele alması bakımından önem arz etmektedir.

Yücel Bulut'un *Oryantalizmin Kısa Tarihi* isimli kitabı, Batılı bilincin tarihini anlatması bakımından oldukça önemlidir. William Montgomery Watt *Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık* adlı eserinde, İslâmiyet ve Hıristiyanlığı karşılaştırarak, Hz. Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğunu ifade etmesi bakımından önemli bir eserdir. Ahmet Faruk Kılınç'ın *Gelenek ve Modernizm* isimli makalesinde, İslâm dünyasının modernizm karşısında hangi aşamada olduğu sorusuna cevaplar aranması ve gelenek ile modernizm arasına uzlaşa sağlanmaya çalışıldığından araştırmanın seyrine de katkıda bulunmuştur. *Bir Müslüman Tarihsellik'e Nasıl Bakmalı?* isimli çalışmasıyla Şevket Kotan, yine Kotan'ın *Kur'ân ve Tarihsellik* isimli çalışması Kur'ân'ın tarih içindeki tezahürü dolayısıyla tarihsellik konusu tartışılmış ve etraflıca ele alınmıştır.

Güncel eserlerin yanında klasik dönemde yazılmış, İbn Kesir'in, *Tefsîrû'l Kur'âni'l-Azîm*, Fahreddin er-Râzi'nin, *Mefâtihu'l-gayb*'ı ve Zerkeşi'nin *Menâhilû'l-İrfân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* isimli eserler de araştırmamıza kaynak teşkil etmiştir. Ayrıca son dönemlerde yazılmış olan Muhammed Esed'in *Kur'an Mesajı* isimli tefsiri adlı eseri, klasik dönemde yapılan yorumlarla çağdaş dönemde yapılan yorumların kıyaslanmasında kaynak olmuştur. Çalışmada ele alınan konu klasik kaynaklarda kendisinden direk olarak bahsedilen bir konu değildir. Ancak günümüz dünyasında üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Konuyla bağlantılı olarak farklı güncel meseleler de ortaya çıkmakta ve ele alınması gerekmektedir. Bu sebeple işlenen konuyla paralellik arz eden konuların ele alınması gerekli olmaktadır.